

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Elfving Ström, Eeva; Lampela, Sari

Title: Kuka määrittää sosiaalityön tehtävät suomalaisessa ihmiskaupan vastaisessa työssä?

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Elfving Ström, E., & Lampela, S. (2023). Kuka määrittää sosiaalityön tehtävät suomalaisessa ihmiskaupan vastaisessa työssä?. *Tutkiva sosiaalityö*, 2023, 53-71. https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2023/08/tutkiva_sosiaalityo_2023.pdf

Eeva Elfving Ström

laillistettu sosiaalityöntekijä, väitös-
kirjatutkija

Jyväskylän yliopiston Kokkolan yli-
opistokeskus Chydenius

eeva.elf.strom@jyu.fi

Sari Lampela

laillistettu sosiaalityöntekijä, kehittä-
mispäällikkö

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

sari.s.lampela@gmail.com

Kuka määrittää sosiaalityön tehtävät suomalaisessa ihmiskaupan vastaisessa työssä?

Tässä kirjoituksessa refleктоimme sosiaalityön tehtäviä ja kehittämistarpeita ihmiskaupan vastaisessa työssä. Käymme ensi läpi ihmiskauppaa koskevan tutkimuksen keskusteluita, minkä jälkeen etenemme pohtimaan suomalaisen ihmiskaupan vastaisen työn kehitystä ja sosiaalityön tehtäviä sen valossa. Lopuksi tarkastelemme mitä tämä kaikki tarkoittaa sosiaalityön näkökulmasta. Kirjoitus kumpuaa ammatillisesta osaamisestamme sosiaalityöntekijöinä sekä käytännön kokemuksesta asiakas- ja kehittämistyön parissa.

Mitä ihmiskaupalla tarkoitetaan?

Ihmiskauppa on ilmiö, joka vaatii lainsäädännöllisiä, poliittisia ja sosiaalisesti kestäviä ratkaisuja. Ihmiskauppa esitetään maailmanlaajuisena järjestäytyneen rikollisuuden ongelmana, jonka uhreja eivät ole vain ihmiskauppioiden hyväksikäyttämät yksilöt vaan myös läntisten oikeusvaltioiden yhteiskunnat. Uhreista kerrotaan tunteisiin vetoavia toisen käden tarinoita, joiden

tarkoituksena on nostaa tarkasteluun, että uhrit voidaan pelastaa, he haluavat tulla pelastetuiksi ja juuri nyt on aika toimia. Snajdr (2013) kutsuu tätä ihmiskaupan vastaisten toimijoiden luomaksi vallitsevaksi narratiiviksi (*master narrative*), joka on omaksuttu ja institutionalisoitu tavoilla, jotka ovat tehneet siitä yleisesti hyväksytyyn totuuden. Tämä lähestymistapa jättää kuitenkin piiloon todellisten tarinoiden kompleksisuuden ja moninaisuuden, joka ihmiskauppaan liittyy.

Ihmiskauppaa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa ei ole yksimielisyyttä siitä, minkälaisena ongelmana se tulisi ymmärtää ja miten siihen tulisi vastata. Ihmiskauppaa määriteltäessä tuleekin tarkastella, mihin sillä kussakin kontekstissa viitataan. On toisin sanoen pyrittävä ymmärtämään paikallisten toimijoiden tietyissä poliittisissa, sosioekonomisissa ja kulttuurisissa konteksteissa rakentamaa käsitettä. (Sharapov 2017.) Suomessa ihmiskauppaa on perinteisesti tarkasteltu rikoksena. Näin ilmiötä tarkasteltaessa on korostunut rikosprosessi, rikosvastuun toteutuminen sekä rikollisuuden torjunta ja ennaltaehkäisy. Esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamista ja tunnistamista koskevan lain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (220/2022) ihmiskauppa on määritelty seuraavasti:

(--) vakava yksilön vapautteen kohdistuva rikollisuuden muoto, jossa tekijä saattaa uhrinsa alisteiseen asemaan ja hyväksikäytön kohteeksi saadakseen uhrista taloudellista tai muuta hyötyä. Uhriksi joutuneen vapautta tehdä itsenäisesti päätöksiä hänen elämästään ja toiminnastaan rajoitetaan. Ihmiskauppaa voi ilmetä monin eri tavoin. Kyse voi olla esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai työvoiman hyväksikäyttöön liittyvästä ihmiskaupasta [...] Ihmiskauppa voi olla valtioiden rajat ylittävää rikollisuutta tai tapahtua kokonaan Suomen rajojen sisäpuolella. (Emt.)

Vaikka ihmiskaupan määritelmä kytkeytyy lainsäädännössä rikoksen tunnusmerkistöön, on suomalaisessa ihmiskaupan vastaisessa työssä alettu painottaa sen tarkastelua ilmiönä (Roth & Luhtasaari 2021). Näin ihmiskaupan määrittely ei ole enää yksiselitteistä, vaan pikemminkin kontekstisidonnaista (Lampela & Ruuska 2021). Ihmiskauppaa käytetään sateenvarjokäsitteenä erilaisille hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun muodoille ja sen alle sovitellaan myös aiemmin muissa konteksteissa tunnettuja ilmiötä (esim. Koskenoja ym. 2018, 73–77). Esimerkiksi pakkoavioliittoja käsitellään nykyään ihmiskauppana (Oikeusministeriö 2020), vaikka valtaosa Suomessa esiintyvistä pakkoavioliittotapauksista ei tutkimustiedon valossa täytä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä (Hong 2020, 35–37), eikä ilmiön käsittelystä juuri ihmiskaupan viitekehyksessä ole yksimielisyyttä sen parissa työskentelevillä (kts. Oikeusministeriö 2023). Viime aikoina myös sijaishuollosta hatkaavien nuorten hyväksikäyttökokemuksia on alettu tarkastella ihmiskaupan viitekehyksessä (esim. Kervinen & Ollus 2021; Haapala ym. 2023, 147).

Niin kutsuttu *kriittinen ihmiskaupan tutkimus* (Lindquist 2013) tekee näkyväksi ihmiskaupan vastaisen työn ideologisia, etenkin prostituutiopoliittisia taustoja, ja niiden vaikutuksia sekä ilmiöstä tuotettuun tietoon että käytäntöihin (esim. Doezema 1999, 2002, 2005; Kempadoo ym. 2005; Weitzer 2007, 2014; Warren 2010; Bernstein 2010, Snajdr 2013; Wylie 2016; Okech ym. 2018). Kriittinen tutkimus on osoittanut vallitsevaan narratiivin liittyviä ongelmia, esimerkiksi ihmiskaupan vastaisen työn yhteyden moraalipaniikkeihin (esim. Doezema 2000: 39–40; Kempadoo 2007; Gould 2010; Cree ym. 2014; Ellison 2017) sekä tarpeen keskustella auttamisen puitteissa tapahtuvasta vallankäytöstä, hallinnasta ja kontrollista (esim. Dottridge 2007; Brunovskis & Surtees 2008; Gallagher & Pearson 2010; Domoney ym. 2015; FitzGerald 2016; Cordisco Tsai ym. 2020). Kasvava määrä kriittistä tutkimusta arvostelee ihmiskaupan vastaisissa toimissa ja

käytännöissä käytettyjä yksinkertaistettuja käsityksiä haavoittuvuudesta ja hyväksikäytöstä (Chuang, 2015; Kempadoo ym., 2015, 7; Brace & O’Connell Davidson, 2018; Charnley & Nkhoma, 2020). Tutkimuksissa myös peräänkuulutetaan tarvetta ottaa paremmin huomioon konteksti, jossa ilmiötä käsitellään tai tutkitaan (Horning 2013, 306–307; Keo ym. 2014, 221–222). Ihmiskauppaa kriittisesti tarkasteleva tutkimus ymmärtää siis ihmiskaupan ongelmaksi sinänsä, mutta lähestyy sitä eri näkökulmasta kuin *ihmiskaupan vastaiset toimijat* (Lindquist 2013).

Ihmiskaupan vastainen työ Suomessa

Ihmiskaupan vastaiselle työlle on ominaista ylikansallisiin määritelmiin liittyvät tulkinnat ja päätöksenteko, joka sulkee ulkopuolelleen muut toimijat ja niiden ammatillisen tiedon. Näin ymmärrettynä ihmiskaupan vastaisen työn kehitystä voidaan tarkastella ylhäältä alas suuntautuvana ongelmanmäärittelynä. (Broad & Turnbull 2019.) Suomessa, kuten muuallakin länsimaissa, ihmiskaupan vastaisen työn käytännöt ovat vahvasti kansainvälisiin instrumentteihin perustuvia (esim. Broad & Turnbull 2018; Zhang 2022). Näitä ovat esimerkiksi niin kutsuttu Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirja (SopS 70–71/2006), Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43–44/2012) sekä EU:n ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU).

Kun Suomi oli 2000-luvun alussa ratifioimassa ihmiskaupan vastaista työtä koskevia sopimuksia, sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla tehtiin selvitys niiden vaikutuksista sote-lainsäädäntöön. Selvityksessä painotettiin hallinnonalan tehtävää tarkastella ihmiskauppaa sen kohteeksi joutuneen näkökulmasta. Kansallisten puutteiden katsottiin liittyvän lainsäädännön implementointiin paperittomien henkilöiden osalta, sekä kylmäkiskoiseen suhtautumiseen erityisesti prostituutio-kontekstissa hyväksikäytön kohteeksi joutuneisiin. Tarvittiin

parannuksia, jotta perustuslain (19§) mukaiset oikeudet toteutuisivat jokaisen apua tarvitsevan kohdalla. (Mahkonen 2003.)

Ensimmäisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman (Ulkoasiainministeriö 2005) laatijoiden näkemys oli, että ihmiskaupan uhrien sote-palvelut tulee rakentaa olemassa olevan palvelujärjestelmän pohjalle (emt. 61). Valtion tuli vastata kotikunnattomille järjestettävistä palveluista aiheutuvista kustannuksista. Rahoitusmekanismi päädyttiin yhdistämään valtionhallinnossa olemassa olevaan järjestelmään, turvapaikanhakijoiden vastaanottoon. Näin syntyi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (myöhemmin Auttamisjärjestelmä).

Turvapaikanhakijoiden vastaanotto siirtyi vuonna 2008 sisäasiainhallinnon alaisuuteen, jossa alettiin kehittää myös ihmiskaupan uhrien auttamista. Auttamisella nähtiin olevan rikoksentorjuntaa edistävä tehtävä. Sisäisen turvallisuuden ministeriön alaisuudessa uhrien auttaminen nähtiin keinona saavuttaa kriminaalipoliittisia päämääriä ja auttamiseen ulotettiin erilaisia uhrien tietojen jakamista koskevia keinoja. (Koskenoja ym. 2018, 20–24.)

Uhrien auttamista on vuosien saatossa kehitetty esimerkiksi tuomalla Auttamisjärjestelmään syntyneitä käytäntöjä lain tasolle (kts. HE 266/2014 vp, 24). Vaikuttaa siltä, että ihmiskaupan uhrien auttamista ja tunnistamista koskevaa lakia (746/2011) eri vaiheissa uudistettaessa ei ole otettu huomioon muun lainsäädännön turvaamia palveluita. Lisäksi Auttamisjärjestelmään muotoutuneita toimintatapoja on verrattu sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän toimintaan tavalla, josta puuttuu perustavanlaatuinen ymmärrys ammatillisen sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta ja lainsäädännöstä (kts. Koskenoja ym. 2018; vrt. Elfving Ström 2022).

Vastaanottolakiin tehtyjen viimeisimpien lakimuutosten (HE 220/2022) myötä Auttamisjärjestelmä toimii ihmiskaupan vastaisen työn kansallisena asiantuntijaviranomaisena, antaa

kaikille uhreille ohjausta ja neuvontaa sekä tunnistaa ihmiskaupan uhrit. Käytännössä *ihmiskaupan uhrilla* tarkoitetaan siis Auttamisjärjestelmän asiakasta. Tunnistamista koskevissa perusteluissa Auttamisjärjestelmän tekemä tunnistaminen esitetään tarpeelliseksi, jotta uhrit saavat tarvittavat auttamis- ja tukitoimet ja jotta heidän oikeutensa toteutuvat (emt.).

Sosiaalityö ihmiskaupan vastaisen työn näkökulmasta

Uhrien tunnistaminen on keskeinen ihmiskaupan vastaisen työn instrumentti, jonka tarvetta korostetaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon yhteydessä (esim. Kervinen & Ollus 2019; Roth & Luhtasaari 2021). Hallituksen esityksessä (220/2022) todetaan:

Tunnistamisen voidaan katsoa yleisellä tasolla tarkoittavan sitä, että ihmiskaupan uhrit tavoitetaan ja havaitaan, ihmiskauppa tulee viranomaisten tietoon ja uhrit pääsevät auttamistoimien piiriin sekä voivat hyötyä uhriasemaan liittyvistä oikeuksista. Tunnistamisella on vaikutusta ihmiskaupan ilmituloon, uhrien avun piiriin ohjautumiseen ja tarvittavien auttamis- ja tukitoimien saamiseen sekä rikosvastuun toteutumiseen.

Ihmiskaupan *tunnistamisella* viitataan uhrien nimeämiseen ihmiskaupan uhriksi. Tässä avun saaminen tulkitaan riippuvaiseksi Auttamisjärjestelmään ohjaamisesta ja hyväksikäytön tunnistamisesta ihmiskaupaksi (kts. Koskenoja ym. 2018). Ihmiskaupan vastaisen työn kontekstissa sosiaalityön tehtäväksi nähdään siis toimia osana valtiollista ihmiskaupan hallintaa. Esimerkiksi lapsikauppaselvityksessä (Kervinen & Ollus 2019) todetaan, että ammattilaiset ilmoittavat hyväksikäyttöepäilystä yleisimmin poliisille tai tekevät lastensuojeluilmoituksen. Vaikka vastaajat ja asiantuntijat kertoivat monista eri toimista, joilla hyväksikäyttöä kohdannutta lasta tai nuorta

tuetaan, eivätkä he välttämättä näe tarvetta esittää lasta Auttamisjärjestelmään, selvityksessä apu määrittyy kuitenkin tarkoittamaan vain Auttamisjärjestelmään ohjaamista (Emt. esim. s. 92). Toimenpidesuosituksiksi annetaan ohjeistaa kuntien työntekijöitä ohjaamaan lapset ja nuoret Auttamisjärjestelmään matalalla kynnyksellä (emt. 100). *Tunnistamisella* ei siis viitata sellaiseen asiakasprosessiin, jossa henkilön havaitaan olevan tilanteessa, jossa hän saattaa kohdata tai on kohdannut hyväksikäyttöä tai kaltoinkohtelua ja häntä motivoidaan tai tuetaan irtautumaan tilanteesta hänen omista lähtökohdistaan käsin, eikä *auttamisella* hänen tarpeisiinsa vastaamiseen näiden tarpeiden pohjalta. Siksi sosiaalityössä on syytä erottaa ihmiskaupan *havaitseminen* ja *tunnistaminen* toisistaan. Ihmiskaupan *havaitsemisella* viitataan tilanteisiin, joissa työntekijät arvioivat asiakkaan tilanteessa olevia viitteitä hyväksikäytöstä ja niiden aiheuttamia avuntarpeita sekä toimivat tämän mukaan. Ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön määritelmät ovat sosiaalityössä binäärisen uhri/ei uhri jaottelun sijaan jatkumolla, johon asiakkaiden elämäntilanteet ja kokemukset asettuvat ja joihin perustuen asiakkaalle järjestetään tukea (Brunovskis 2022; myös Lampela ja Ruuska 2021.)

Siinä missä ihmiskaupan vastainen työ tarkastelee kaikkea ihmiskauppaerityisestä näkökulmasta käsin, sosiaalityön kannalta nousee olennaiseksi tarkastella niitä rajoja, joita hyvinvointivaltiollisen järjestelmän sisään on ihmiskaupan torjumista varten luotu. Niiden yhdellä puolella ovat universaalit, kaikille kansalaisille tarkoitetut kattavat ammatilliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, ja toisella puolella eriytynyt, sisäisen turvallisuuden kontekstissa kehittynyt erityinen järjestelmä, joka ei ole yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon oppirakennelmiin, ammatilliseen tietoon tai niissä perustavanlaatuisiksi ymmärrettyihin oikeusturvaan ja yksityisyyttä suojaaviin säännöksiin. *Ihmiskaupan uhri* voidaan tässä kontekstissa ymmärtää hallinnolliseksi kategoriaksi (ks. Brunovskis 2019, 43), jonka essentialisoiva

vaikutus rinnastuu ihmiskaupan viitekehyksen yhteen vaikutukseen – se ymmärretään ensisijaiseksi kategoriaksi, jonka oletetaan määrittävän avuntarpeita (Bond 2003).

Ajattelutavassa korostuvat mustavalkoiset tulkinnat, joilla saattaa olla kielteisiä vaikutuksia uhrien mahdollisuuksiin saada heidän itsensä kannalta merkityksellistä apua (esim. Walters 2016). Brunovskis (2019) kuvaakin ihmiskaupan viitekehyksen vaikuttavan työskentelyyn sekä paljastavasti että sokeuttavasti: se paljastaa mitä etsitään, mutta samalla sokaisee kaikelta muulta. Näin ymmärrettynä sosiaalityön asiakkuus valjastetaan tietynlaiseen hyväksikäyttöön liittyvien havaintojen etsimiseen ja käsittelemiseen, vaikka työntekijä ja asiakas itse näkisivät muiden kokemusten olevan merkittävämpiä senhetkiselletyöskentelylle. Ihmiskaupan havaitseminen on sosiaalityössä joustava prosessi, joka reagoi institutionaaliseen, byrokraattiseen ja oikeudelliseen kehitykseen (Brunovskis 2019; kts. myös Sen & Baba 2017). Kansainvälisten velvoitteiden edellyttämä tunnistaminen taas näyttää Suomen nykyisessä järjestelmässä palvelevan ennen kaikkea institutionaalisia tarpeita. Sosiaalityöntekijä joutuu valitsemaan, liittoutuuko hän asiakkuutta rajoittavien institutionaalisten ehtojen, vai asiakkaiden suuntaan (Juhila 2006). Esimerkiksi hyvin vastaavanlaisen järjestelmän puitteissa toimivassa Norjassa ihmisiä autetaan yhä enemmän yleisissä palveluissa ihmiskaupan uhreille tarkoitetun järjestelmän sijaan. Näin ei ole tapahtunut välttämättä siksi, että hyväksikäyttöä havaittaisiin vähemmän, vaan koska virallinen tunnistaminen voi sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan pahimmassa tapauksessa olla asiakkaalle haitallista. (Brunovskis 2022, myös Sen & Baba 2017.)

Vaikka vastaanottolain esivalmistelussa (HE 220/2022) tunnistamista perustellaan juuri auttamisella, on asiakkaan ohjaaminen tunnistettavaksi sosiaalityön näkökulmasta käytännössä jotain, minkä odotetaan tuottavan hyötyä henkilölle pääasiassa muissa prosesseissa kuin sosiaalipalveluissa. Erityisesti sen toivotaan

vaikuttavan oleskelulupaprosessiin positiivisesti. (Lampela & Ruuska 2021.) Auttamisjärjestelmän tekemä ihmiskaupan uhriksi tunnistaminen ei kuitenkaan sido oleskelulupa- tai esitutkintaviranomaisia, jotka arvioivat uhrille kuuluvien oikeuksien toteuttamista oman toimivaltansa ja soveltamansa lainsäädännön nojalla (HE 220/2022, myös Hannonen & Kainulainen 2022). Ihmiskaupan uhrille tarkoitettua oleskelulupaa myönnetään Kainulainen & Valovirta (2021) selvityksen mukaan vain harvoin. Uhrin saavat oleskeluluvan useammin haavoittuvan asemansa vuoksi yksilöllisestä inhimillisestä syystä kuin ihmiskaupan uhria koskevan erityissäännöksen perusteella ja kynnys sille, että ihmiskaupan uhrin katsottaisiin olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, on korkea. (Emt.) Suomi myös palauttaa ihmiskaupan uhreiksi tunnistettuja henkilöitä maihin, joissa he ovat tulleet hyväksikäytetyksi (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016, 38–41; 2020, 65–66; Koskenoja ym. 2018, 83; Lampela & Ruuska 2021).

Sijaishuollosta hatkanneiden nuorten kokeman hyväksikäytön tunnistamista ihmiskaupaksi on perusteltu sillä, että mikäli rikolliseen toimintaan painostettua nuorta ei tunnisteta ihmiskaupan uhriksi, ei häneen osata soveltaa rankaisemattomuusperiaatetta (Poliisihallitus 31.3.2023; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 12.4.2023). Toisaalta Suomessa ei ole säädetty erikseen ihmiskaupan uhria koskevasta rankaisemattomuusperiaatteesta. Lainsäätäjä on katsonut, että periaatetta pystytään toteuttamaan turvautumalla yleisiin rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeviin säännöksiin. Periaatteiden soveltaminen ei siis edellytä juuri ihmiskaupan tunnistamista. (Hannonen & Kainulainen 2022.) Tästä huolimatta ihmiskaupan vastaisen työn kontekstissa ongelmaksi nähdään, että vaikka hyväksikäyttö tunnistetaan, sitä ei käsitellä ihmiskauppana (kts. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 12.4.2023).

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen oikeusvaikutuksia tarkastelevat selvitykset siis osoittavat, että hyväksikäytön nimeäminen

juuri ihmiskaupaksi johtaa odotettuihin hyötyihin vain harvoin. Auttamisjärjestelmän asiakkuus sen sijaan tarkoittaa aina mahdollista tietojen jakamista sisäasiainhallinnon kanssa. Asiakkaan sosiaalihuoltoa koskevat tiedot liitetään ulkomaalaisasioiden asiantuntijajärjestelmään, jota koskee erilaiset salassapitosäännökset kuin sosiaalihuollon tietoa. Tietojen käsittelyä koskeva sääntely mahdollistaa niiden käytön toisin, kuin sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva sääntely tekee. Tietoja voidaan käyttää eri prosesseissa henkilön hyväksi, mutta pahimmillaan ne voivat myös kääntyä häntä vastaan. Siksi sosiaalityössä tulee tarkoin harkittavaksi, mikä toimenpide lopulta toteuttaa asiakkaan etua parhaiten. Vaikka riskit eivät suurimmaksi osaksi realisoituisi, ovat ne nykyisen järjestelmän puitteissa mahdollisia, mistä syystä ne on otettava huomioon arvioitaessa tilannetta asiakkaan kanssa. Lisäksi on huomioitava, että jo pelkkä Auttamisjärjestelmään esittäminen vaatii kuvauksen sekä koetusta hyväksikäytöstä että tuen tarpeesta. Tämä edellyttää, että asiakas avaa melko yksityiskohtaisesti mahdollisesti erittäin traumaattisia kokemuksiaan häntä Auttamisjärjestelmään esittävälle työntekijälle, ja antaa luvan näiden tietojen jakamiseen.

Ihmiskaupan vastainen työ sosiaalityön näkökulmasta

Sosiaalityö tarkastelee ihmiskauppaa universaalista palvelujärjestelmästä käsin. Sosiaalityössä asiakkaan tarpeiden tunnistaminen on hyväksikäytön laadun nimeämisen sijaan välttämätön edellytys relevanttien työkäytäntöjen valitsemiselle. Ihmiskauppa ei käsitteenä vielä itsessään kerro, minkälaisesta hyväksikäytöstä on kyse. Siitä huolimatta ihmiskaupan vastaisen työn viitekehyydessä ajatus on käännetty siten, että uhrien palveluntarpeita ei voida tunnistaa, jos hyväksikäyttöä ei tunnisteta ihmiskaupaksi. Ihmiskaupan tunnistamisen merkitystä korostetaan eri yhteyksissä vetoamalla avun saantiin:

Jos sotepalveluissa ei tunnisteta ihmiskaupan uhrien palvelutarpeita, on vaikeaa myös arvioida mitä kaikkia palveluita kukin uhri tarvitsee. Tällöin mahdollisesti nähdään vain asiakkaan yksittäinen ongelma, kuten päihdeongelma, muttei kokonaisuutta. (STM 25.9.2020.)

Tässä kokonaisuudella viitataan siis ihmiskauppaan ja palvelutarpeen arviointi ymmärretään listaksi uhrien yleisesti tarvitsemia asioita, joista valitaan asiakkaalle hänen tarvitsemansa. Sosiaalihuollossa arvioinnin tarkoituksena on kuitenkin paitsi selvittää, myös tehdä kokonaisvaltainen, ammatillinen arvio asiakkaan tilanteesta ja turvata sen avulla riittävät, oikea-aikaiset palvelut ja muut tukitoimet. Tätä ei voida tehdä kaavamaisesti eikä palvelutarpeen arviointi ole vain lista palveluita, joista asiakkaalle valitaan tarpeelliset. Sen sijaan tuen tarpeen selvittämisen tulee olla prosessi, jossa asianosaiset sosiaalihuollon ammattilaisen avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi.

Hyväksikäytölle altistuminen voi olla syklittäistä tai se voi täyttää vain osissa tapauksia ihmiskaupalle asetetut rikosoikeudelliset kriteerit (mm. Brunovskis 2019, 43; Brunovskis & Surtees 2019). Sosiaalityössä työskentelyn lähtökohtana on aina asiakkaiden ja heidän tilanteidensa moninaisuus, jossa kokemuksia jäsennetään asiakkaiden, ei instituutioiden lähtökohdista. Siksi asiakkaan kokemaa hyväksikäyttöä tulee lähestyä laajemmin tarpeiden näkökulmasta, esimerkiksi pohtien yhdessä asiakkaan kanssa voisiko hän olla tilanteessa, josta haluaisi päästä pois tai tarvitseeko hän apua muilla tavoin (Brunovskis 2022). Tällainen työskentely mahdollistaa myös asiakkaan elämään negatiivisesti vaikuttavan hyväksikäytön havaitsemisen ja avun tarjoamisen siihen. Se ei rajaa toimintaa vastaamaan vain ihmiskaupan uhrien tarpeisiin, vaan reagoimaan joustavasti erilaiseen hyväksikäyttöön. Sosiaalityöntekijä voi olla avainasemassa tuomassa esiin hyväksikäytön ja pakottamisen vaikutusta esimerkiksi asiakkaan

tekemiin rikoksiin. Sosiaalityöntekijän tehtävänä voi myös olla ottaa kantaa asiakkaan tuen tarpeisiin oleskelulupaprosessia varten. Tilanteissa korostuu sosiaalityön koordinoiva ja kokonaisvaltainen työote sekä asiakkaan tilanteen jäsentäminen ja yhteistyö muiden viranomaisten kanssa. Auttamisjärjestelmä voi olla osa asiakkaan verkostoa.

Kun sosiaalityö ymmärretään kumppanuussuhteena, asiakkaan elämää ja ongelmatilanteita sekä mahdollisia muutostarpeita ja tavoitteita jäsennetään yhdessä asiakkaan ehdoilla, hänen omien merkitystensä kautta (Juhila 2006). Toisin sanoen sosiaalityössä tarvitaan asiakkaan kokonaistilanteen arviointia ja mahdollisen ihmiskaupan huomioimista osana sitä. Kun otetaan huomioon, että uhrin kertovat haasteista luottamussuhteen rakentamisessa, sekä pelkotiloista ja tarpeestaan kokea olevansa turvassa (Roth ja Luhtasaari 2021, 32) on selvää, että sosiaalialan ammattilaisten on harkittava tarkoin, mitkä vaihtoehdot parhaiten vastaavat asiakkaan tilanteeseen. Erityisesti luottamussuhteeseen perustuvan asiakastyön ja palvelupolkujen näkökulmasta erilliseen järjestelmään ohjaaminen saattaa sirpaloida avun saamista sen turvaamisen sijaan (ks. Lampela & Ruuska 2021). Tunnistettavaksi ohjaamisen ja avun kytkemistä yhteen tulisikin tarkastella kriittisesti paitsi yksittäisten asiakkaiden, myös rakenteiden tasolla.

Koskenoja ym. (2018) kuvaavat sosiaalityötä pysyvyyttä rakentavaksi pitkäjänteiseksi työskentelyksi sekä asiakkaan vahvuuksien tukemiseksi ja itsenäisen elämän rakentamiseksi. Tässä tiivistyy sosiaalityön rooli ammatillisena auttamistyönä, jossa yksilöitä ei nähdä ainoastaan yhden ominaisuuden tai ongelman läpi.

Sosiaalityöllä kohti kokonaisvaltaista muutostyötä

Sotessa ja erityisesti sosiaalipalveluissa kohdataan monenlaisia haavoittuvassa asemassa olevia yksilöitä ja ryhmiä, jotka voivat elää tilanteissa, joissa esiintyy hyväksikäyttöä. Suomen

ihmiskaupan vastaisessa työssä on kuitenkin luotu sellainen sosiaalihuollon asiakasryhmä, jonka parissa työskentelyyn sosiaalityön asiantuntijuuden ei katsota riittävän. Työn käytännöissä rikos- ja maahanmuuttopoliittiseen kontekstiin sidottuja tulkintoja on alettu ulottaa alati laajenevasti sosiaalihuollon asiakaisiin. (esim. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022, 66–67.) Samalla toimenpiteisiin liittyvä hallinta laajenee kattamaan aina isompaa sosiaalityön asiakasjoukkoa.

Sosiaalityön tieteenalalla tehdyissä ihmiskauppaa koskevissa tutkimuksissa kannustetaan kriittiseen ajatteluun koskien ihmiskaupan vastaista viitekehystä ja käytäntöjä (Okech ym. 2018). Sosiaalityössä tulee varmistaa, että asiakkaat saavat tarpeisiinsa vastaavan tuen nostamalla asiakkaiden toimijuus työskentelyn keskiöön ja korostamalla hyväksikäytetyn henkilön toiminnanvapautta ja autonomiaa osana avunsaantia (Pascual-Leone ym. 2017; Zadra & Elsen 2022). Tutkimuksissa myös peräänkuulutetaan sosiaalityön tehtävää monimutkaisten asioiden tulkitsijana ja puolestapuhujana (Palmer 2010; Davy 2015; Bromfield 2016; Dell ym. et al. 2019). Tehtävissä korostuu sosiaalialan ammattilaisten tietoisuus ihmiskaupan perimmäisistä rakenteellisista syistä ja osallisuus ihmiskaupan vastaisen politiikan edistämisessä.

Sosiaalialan ammattilaisilla on joka tapauksessa keskeinen rooli erilaisen hyväksikäytön uhrien havaitsemisessa ja tukemisessa, sekä syvän rakenteellinen tehtävä ihmiskaupan parissa. (Okech ym. 2012; Egyes 2018; Amadasun 2022). Ihmiskaupan vastainen työ tulee ymmärtää toiminnaksi, jossa käydään kamppailua tulkinnoista ja merkityksistä esimerkiksi erilaisten selvitysten ja raporttien muodossa. Niistä puuttuu vielä lähestulkoon täysin sosiaalityön ääni joko siksi, että sitä ei ole saatavilla, sitä käyttää joku muu tai sitä ei ole haluttu kuulla. On korkea aika ottaa osaa keskusteluihin, jotka mitä suurimmassa määrin koskevat asiakkaitamme ja sosiaalityön tehtäviä. Tässä jokaisella sosiaalialan ammattilaisella, kehittäjällä, johtajalla ja tutkijalla on tehtävänsä.

Kirjallisuus

- Amadasun, Solomon (2022) Social work interventions for human trafficking victims' in Nigeria. *International Social Work* 65 (2), 343–355.
- Bernstein, Elizabeth (2010) Militarized humanitarianism meets carceral feminism: The politics of sex, rights, and freedom in contemporary anti-trafficking campaigns. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 36 (1), 45–71.
- Bond, Johanna E. (2003) International Intersectionality: A Theoretical and Pragmatic Exploration of Women's International Human Rights Violations. *Emory LJ*, 52, 71–185.
- Brace, Laura & O'Connell Davidson, Julia (2018) Slavery and the revival of anti-slavery activism. *Revisiting Slavery and Antislavery: Towards a Critical Analysis*, 3–34.
- Broad, Rose & Turnbull, Nick (2019) From human trafficking to modern slavery: The development of anti-trafficking policy in the UK. *European Journal on Criminal Policy and Research* 25, 119–133.
- Bromfield, Nicole F. (2016) Sex slavery and sex trafficking of women in the United States: Historical and contemporary parallels, policies, and perspectives in social work. *Affilia* 31 (1), 129–139.
- Brunovskis, Annette & Surtees, Rebecca (2008) Agency or illness—the conceptualization of trafficking: victims' choices and behaviors in the assistance system. *Gender, Technology and Development* 12 (1), 53–76.
- Brunovskis, Annette & Surtees, Rebecca (2019) Identifying trafficked migrants and refugees along the Balkan route. Exploring the boundaries of exploitation, vulnerability and risk. *Crime, Law and Social Change* 72 (1), 73–86.
- Brunovskis, Annette (2019) Illuminating and blinding: The searchlight effect of human trafficking policies on anti-trafficking practice. University of Oslo.
- Brunovskis, Annette (2022) Identification work: Ambivalence, qualms and resistance in social workers' identification of trafficking victims. *International Social Work*, 00208728221126263.
- Charnley, Helen & Nkhoma, Pearson (2020) Moving beyond contemporary discourses: children, prostitution, modern slavery and human trafficking. *Critical and Radical Social Work* 8 (2), 205–221.
- Chuang, Janie (2015) The Challenges and Perils of Reframing Trafficking as 'Modern-Day Slavery'. *Anti-Trafficking Review* 5, 146–149
- Cordisco Tsai, Laura & Vanntheary Lim & Channtha Nhanh (2020) Perspectives of survivors of human trafficking and sexual exploitation on their relationships with shelter staff: Findings from a longitudinal study in Cambodia. *The British Journal of Social Work* 50 (1), 176–194.
- Cree, Vivienne E. & Clapton Gary & Smith, Mark (2014) The presentation of child trafficking in the UK: An old and new moral panic?. *British Journal of Social Work* 44 (2), 418–433.

- Davy, Deanna (2015) Understanding the support needs of human-trafficking victims: A review of three human-trafficking program evaluations. *Journal of Human Trafficking* 1 (4), 318–337.
- Dell Nathaniel A. & Maynard Brandy R. & Born Kara R. & Wagner, Elizabeth & Atkins Bonnie & House Whitney (2019) Helping survivors of human trafficking: A systematic review of exit and postexit interventions. *Trauma, Violence, & Abuse* 20 (2), 183–196.
- Doezema, Jo (1999) Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of white slavery in contemporary discourses of trafficking in women. *Gend. Issues* 18, 23–50.
- Doezema, Jo, (2002) Who gets to choose? Coercion, consent, and the UN Trafficking Protocol. *Gender & Development* 10 (1), 20–27.
- Doezema, Jo, (2005) Now you see her, now you don't: Sex workers at the UN trafficking protocol negotiation. *Social & Legal Studies*, 14 (1), 61–89.
- Domoney, Jill & Howard, Loise M. & Abas, Melanie & Broadbent, Matthew & Oram, Sian (2015) Mental health service responses to human trafficking: a qualitative study of professionals' experiences of providing care. *BMC psychiatry* 15 (1), 1–9.
- Dottridge, Mike (2007) *Collateral damage: The impact of anti-trafficking measures on human rights around the world*. Bangkok: Global Alliance Against Traffic in Women (GAATW).
- Egyes, Lynly S. (2018) *The Hidden Truth: How Our Policies and Practices Can Both Help and Harm Victims of Human Trafficking*. Teoksessa Andrea J. Nichols, Tonya Edmond, & Erin C. Heil, (toim). *Social work practice with survivors of sex trafficking and commercial sexual exploitation*. Columbia University Press, 117–138.
- Elfving Ström, Eeva (2022) Ihmiskaupan uhrien erityisasemasta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saajana. Perustuslakiblogi 6.11.2022. <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2022/11/06/eeva-elfving-strom-ihmiskaupan-uhrien-erityisasemasta-sosiaali-ja-terveydenhuollon-palveluiden-saajana/> Luettu 25.4.2023.
- Ellison, Graham (2017) Criminalizing the payment for sex in Northern Ireland: Sketching the contours of a moral panic. *British Journal of Criminology* 57 (1), 194–214.
- Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (CETS No. 197).
- FitzGerald, Sharron A, (2016) Vulnerable geographies: Human trafficking, immigration and border control in the UK and beyond. *Gender, Place & Culture* 23 (2), 181–197.

- Gallagher, Anne & Elaine Pearson (2010) The high cost of freedom: A legal and policy analysis of shelter detention for victims of trafficking. *Human Rights Quarterly* 32 (1), 73–114.
- Gould, Chandre (2010) Moral panic, human trafficking and the 2010 Soccer World Cup, *Agenda* 24 (85), 31-44.
- Haapala Maija & Kaijanen Milja & Minkkinen Minna & Westlund Onni (2023) *Hatkassa Suomessa – Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista -raportti*. Pesäpuu ry.
- Hannonen, Jani & Kainulainen Heini (2022) *Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate*. Oikeusministeriön julkaisuja. *Selvityksiä ja ohjeita* 2022:8.
- HE 220/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 266/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta.
- Hong, Tuuli (2020) *Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema*. Turun yliopiston julkaisuja.
- Horning, Amber (2013) Peeling the onion: domestically trafficked minors and other sex work involved youth. *Dialect Anthropology* 37, 299–307.
- Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma* (2005) Ulkoministeriön julkaisuja.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Vastapaino.
- Kainulainen Heini & Valovirta Anni (2021) *Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö*. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Helsinki.
- Kempadoo, Kamala (2007) "The war on human trafficking in the Caribbean." *Race & Class* 49 (2), 79–85.
- Kempadoo, Kamala, (2015) "The modern-day white (wo) man's burden: Trends in anti-trafficking and anti-slavery campaigns." *Journal of Human Trafficking* 1(1), 8–20.
- Kempadoo, Kamala, Jyoti Sanghera & Bandana Pattanaik (eds) (2015) *Trafficking and prostitution reconsidered: New perspectives on migration, sex work, and human rights*. Routledge.
- Keo, Chenda & Bouhours, Thierry & Broadhurst, Roderic, & Bouhours, Brigitte (2014) Human trafficking and moral panic in Cambodia. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 653 (1), 202–224.
- Kervinen, Elina & Ollus, Natalia (2019) *Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa*. HEUNI- European Institute for Crime Prevention and Control.

- Koskenoja, Maija & Ollus Natalia & Roth Venla & Viuhko Minna & Turkia Laura (2018) Tunteiden tulevaisuus: selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018.
- Lampela, Sari & Ruuska, Tupu (2021) Selvitys ihmiskaupan uhrien turvallisesta ja tuetusta asumisesta. Työpaperi 27/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011.
- Lindquist, Johan, (2013) Beyond anti-anti-trafficking. *Dialectical anthropology* 37, 319–323.
- Mahkonen, Sami (2003) Ihmiskauppa sekä asumis-, sosiaali- ja terveyspalvelut. Selvitys Palermon yleissopimusta täydentävän ihmiskauppalisäpöytäkirjan vaikutuksista sosiaali- ja terveysministeriön toimialaan. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita – Social- och hälsovårdsministeriets promemorior – Working group memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health: 2003:28.
- Oikeusministeriö (2020) Pakkoavioliitot ja rikosoikeudelliset seuraamukset. <https://oikeusministerio.fi/-/tuore-opas-auttaa-tunnistamaan-pakkoavioliittojen-uhrit>. Luettu 25.3.2023.
- Oikeusministeriö (2023) Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:10.
- Okech, David & Joon Choi, Y. & Elkins Jennifer & Burns Abigail C. (2018) Seventeen years of human trafficking research in social work: A review of the literature. *Journal of evidence-informed social work* 15 (2), 103–122.
- Palmer, Nancie (2010). The essential role of social work in addressing victims and survivors of trafficking. *Journal of International and Comparative Law* 17 (1), 43–56.
- Pascual-Leone, Antonio & Kim, Jean & Orrin-Porter Morrison (2017) Working with victims of human trafficking. *Journal of Contemporary Psychotherapy* 47, 51–59.
- Poliisihallitus 31.3.2023. Hatkassa olevat nuoret kohtaavat monia vaaroja. Poliisihallituksen blogi, Miia Lehtinen. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/hatkassa-olevat-nuoret-kohtaavat-monia-vaaroja> Luettu 25.4.2023.
- Roth, Venla & Luhtasaari, Mia (2021) Suomi torjuu ihmiskauppaa: Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15.
- Sen, Soma & Baba, Yoko (2017) The human trafficking debate: Implications for social work practice. *Social Work & Society* 15 (1).
- Sharapov, Kiril. (2017) ‘Traffickers and their victims’: Anti-trafficking policy in the United Kingdom. *Critical Sociology* 43 (1), 91–111.

- Snajdr, Edward (2013) Beneath the master narrative: Human trafficking, myths of sexual slavery and ethnographic realities. *Dialectical Anthropology* 37, 229–256.
- STM 25.9.2020 ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön uudistamista valmisteleva työryhmä. Pöytäkirja. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/91a706cc-3cae-4a99-8a0b-2f8dbe65c806/8266c167-3a12-4a7f-a2b1-d299a9650dd7/MUISTIO_20230202130713.PDF. Luettu 15.4.2023.
- Warren, Kay (2010) The illusiveness of counting 'victims' and the concreteness of ranking countries: Trafficking in persons from Columbia to Japan. In Peter Andreas & Kelly M. Greenhill (eds.) *Sex, drugs, and body counts: The politics of numbers in global crime and conflict*. Cornell University Press, 2019.
- Walters, Kimberly (2016) Humanitarian Trafficking: Violence of Rescue and (Mis) calculation of Rehabilitation. *Economic and Political Weekly* 51, 55–61.
- Weitzer, Ronald (2007) The social construction of sex trafficking: Ideology and institutionalization of a moral crusade. *Politics & Society* 35 (3), 447–475.
- Weitzer, Ronald (2014) New Directions in Research on Human Trafficking. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 653 (1), 6–24.
- Wylie, Gillian (2016) *The International Politics of Human Trafficking*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus (2016).
[https://syrjinta.fi/documents/25249352/34268324/pdf/792ec552-e8ef-4beb-81f9-49b35f3720ae/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2016+\(PDF,+4656+kt\).pdf?version=1.2&t=1608046209778](https://syrjinta.fi/documents/25249352/34268324/pdf/792ec552-e8ef-4beb-81f9-49b35f3720ae/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2016+(PDF,+4656+kt).pdf?version=1.2&t=1608046209778). Luettu 26.4.2022.
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus (2020).
[https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/pdf/1075fafa-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+\(PDF,+4900+kt\).pdf?version=1.2&t=1623129126142](https://syrjinta.fi/documents/25249352/79215492/pdf/1075fafa-6a03-d0b5-277d-40b201e0fbd5/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2020+(PDF,+4900+kt).pdf?version=1.2&t=1623129126142). Luettu 26.4.2022.
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus (2022).
[https://syrjinta.fi/documents/25249352/157476116/pdf/bd9295aa-e49b-9977-fe85-c909c52a8d70/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(pdf\).pdf?version=1.1&t=1681975578017](https://syrjinta.fi/documents/25249352/157476116/pdf/bd9295aa-e49b-9977-fe85-c909c52a8d70/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+vuosikertomus+2022+(pdf).pdf?version=1.1&t=1681975578017). Luettu 26.4.2022.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu 12.4.2023. Sijaishuollosta katoaminen altistaa nuoren ihmiskaupan riskille. Yhdenvertaisuusvaltuutetun blogi. Anni Valovirta.
<https://syrjinta.fi/-/sijaishuollosta-katoaminen-altistaa-nuoren-ihmiskaupan-riskille>. Luettu 16.4.2023.

Zadra, Franca & Elsen Susanne (2022) Preventing and redressing exploitation.

Methods of anti-trafficking social work outreach in Northern Italy. *European Journal of Social Work*, 1–14.

Zhang, Sheldon X. (2022) Progress and challenges in human trafficking research: two decades after the Palermo protocol. *Journal of human trafficking* 8 (1), 4–12.